

HLEDÁNÍ SVATÉ ANEŽKY ČESKÉ

ZDENĚK DRAGOUN – JAROSLAV PODLIKA

Životní příběh sv. Anežky České patří k tématu, kterému se domácí mediévistické bádání věnovalo z různých úhlů pohledu. Nejinak i archeologie se svými metodami výzkumu v minulosti zaměřila především na děje svázané s místem jejího života – klášterem Na Františku v Praze. Z odborného hlediska okrajovým, avšak z pohledu především laické veřejnosti výrazně sledovaným tématem se staly pohnuté osudy jejích neznámých ostatků, které byly i v minulosti příležitostně hledány na řadě míst našeho státu. Předložený článek shrnuje výsledky posledního archeologického pátrání po ostatcích této české svěťice v pražském kostele sv. Haštala v roce 2010 i s vysvětlením okolností, které celé akci předcházely. Popis metody výzkumu s analýzou nálezové situace doplňuje krátký úvod do problematiky archeologického poznávání a stavebně historického vývoje objektu a místa výzkumu.

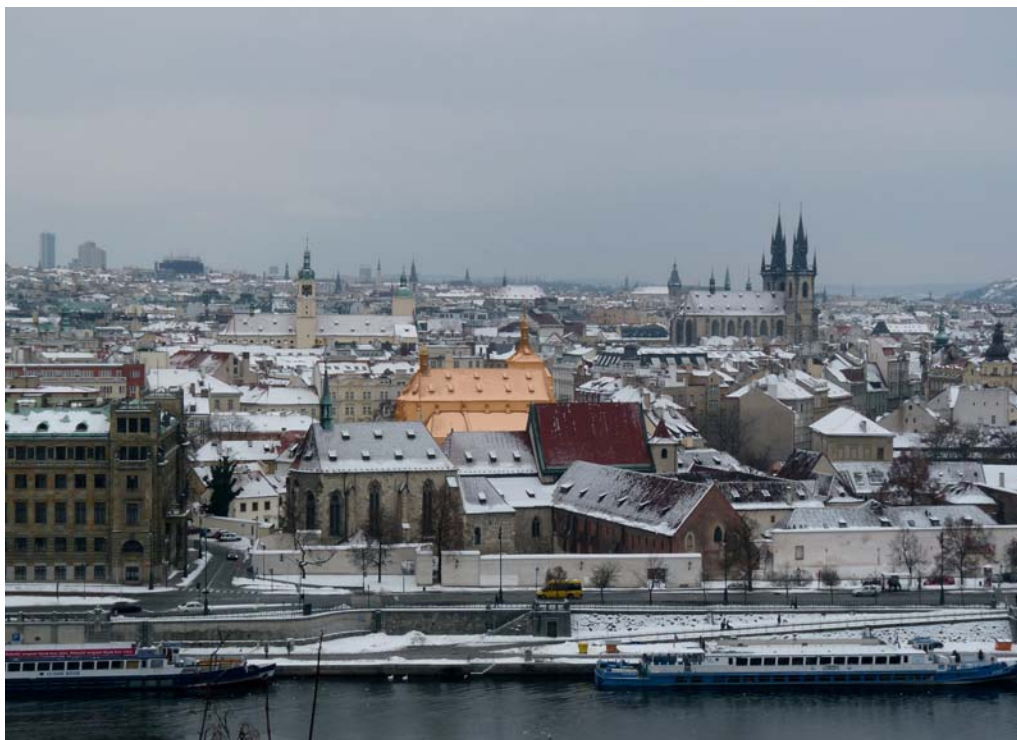
LOOKING FOR ST. AGNES OF BOHEMIA

The life story of St. Agnes of Bohemia belongs to themes, which have been reviewed by internal medievalists from various angles. Also archaeology with its research methods aimed mainly at matters connected with the site of her life – the area of the monastery Na Františku in Prague. From scientific approach peripheral, but from public point of view pertinent, is the question of her missing bodily remains, which were sought after at numerous sites in our country since the early times. This article summarises results of recent archaeological investigations for the remains of this Bohemian Saint in the Prague church of St. Haštal in 2010, with explanations of circumstances preceding this project. Description of methodology together with the analysis of finds situations supplements a short introduction into archaeological research and building history of the monastery and the site of excavation.

Klíčová slova — Praha – geofyzikální výzkum – archeologický výzkum – sakrální stavba – hrobka – ostatky svatých – sv. Anežka Česká

Key words — Prague – geophysics – archaeological excavation – sacred building – crypt – body remains of the saints – St. Agnes of Bohemia

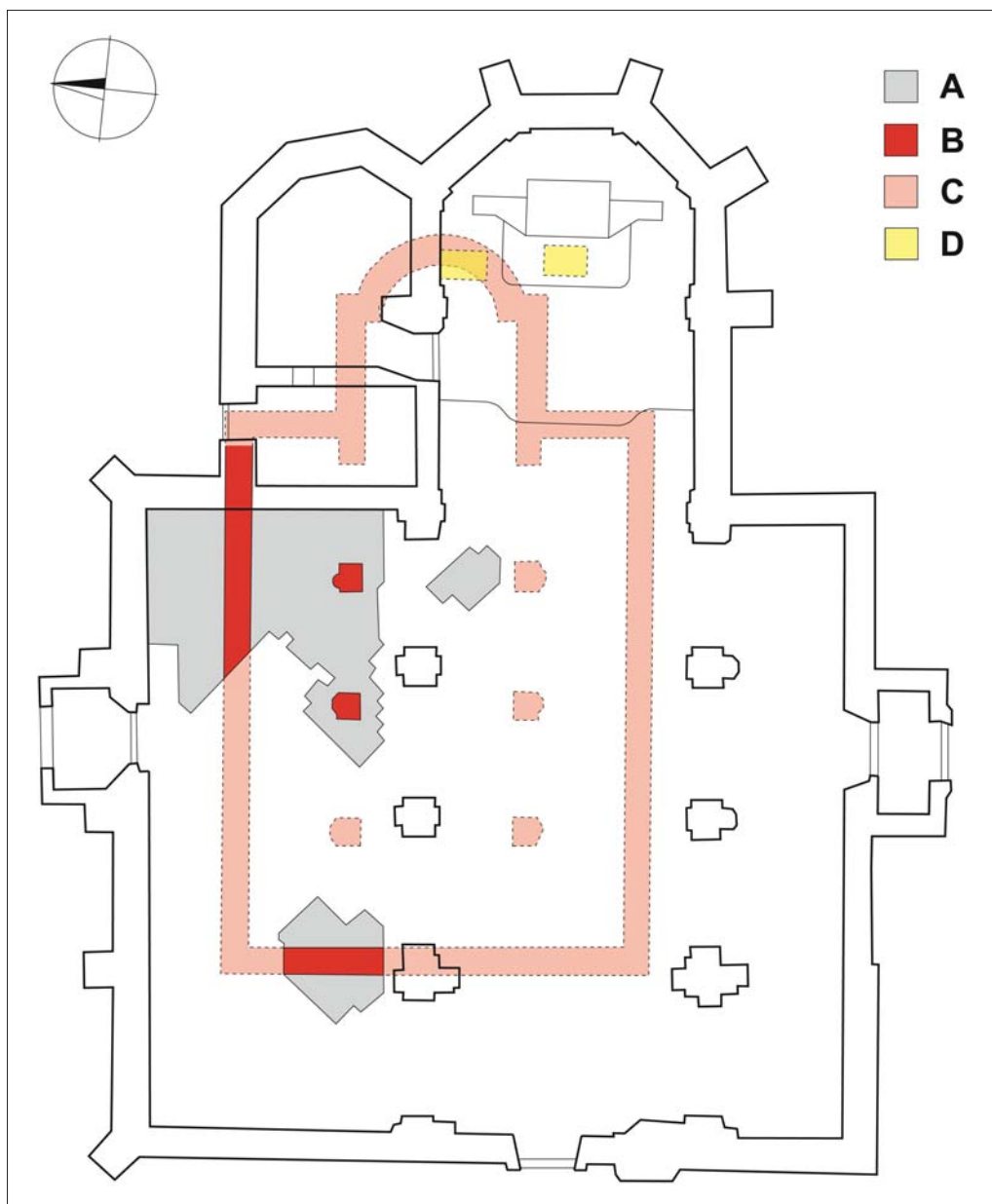
Již od 15. století se v českých pověstech a legendách tradovalo, že nalezení ostatků svaté Anežky přinese výrazné zlepšení poměrů v jejích rodných Čechách. Od středověku totiž z nich byla známá pouze dolní čelist, uchovávaná ve španělském Escorialu. Tam ji údajně přivezla Marie Španělská, manželka císaře Maxmiliána II., při návratu do rodné země po smrti svého chotě. Protože české dějiny jsou plné situací, kdy obyvatelé zemí Koruny české téměř zoufale toužili po jejich zlepšení, není divu, že pátrání po hrobu svěťice má u nás dlouhou tradici.

Obr. 1. Praha 1-Staré Město, oblast Anežského kláštera Na Františku (v popředí) s kostelem sv. Haštala (**oranžově**) za jeho areálem (foto J. Podliska, 2010).

Obr. 2. Praha 1-Staré Město, kostel sv. Haštala. Půdorys kostela sv. Haštala s vyznačením předpokládaného rozsahu románské fáze a archeologicky zkoumaných ploch (Huml 1996, úprava a doplnění E. Dítmar, 2011).

A – plochy výzkumu Václava Humla z roku 1993,
B – archeologicky odhalené zdivo románské fáze kostela,
C – rekonstruovaná podoba románské fáze kostela,
D – archeologické sondy výzkumu z roku 2010.

Místo původního pohřbu abatyše Anežky je jednoznačně v areálu kláštera klarisek Na Františku v Praze na Starém Městě. Podle legendy sepsané po její smrti autorem, který ji osobně nezažil, ale pocházel z okruhu kláštera a informace získával od osob, které ji znali (VYSKOČIL 1932, 69), byla pohřbena po své smrti v roce 1282 v kapli Panny Marie (VYSKOČIL 1932, 123). Z výše uvedených důvodů můžeme tento údaj považovat za zcela spolehlivý.

První známé snahy o nalezení jejího hrobu se datují do roku 1643, z něhož máme doklady o cílených výkopech a hledání ostatků Anežky Přemyslovny v jejím klášteře (obr. 1). To souviselo s proctvím litoměřického probošta Jana Papouška z roku 1455 a ve své době vzbuzovalo naděje na ukončení třicetileté války. Samy klarisky začaly kopat v červnu zmíněného roku v kapli Panny Marie a odkryly hrob, který považovaly za Anežčin. Církevní nadřížení zřejmě jejich optimismus nesdíleli, protože v říjnu téhož roku ve výkopech pokračovali zvláště jmenovaní komisaři, kteří v kapli odkryli další hrobku a dřevěnou truhlu. Ani tyto nálezy ale nebyly jednoznačně identifikovány, jak nás informuje Jan František Beckovský (SOUKUPOVÁ 1989, 239) a jak dokládá jejich opětovné navrácení do nálezové situace, kde byly znovu odkryty v 50. letech 20. století (BORKOVSKÝ 1956, 197).

Rozsáhlý archeologický výzkum Ivana Borkovského odkryl v roce 1941 zděnou hrobku ve výklenku jižní stěny kaple Panny Marie, interpretovaném jako dodatečně prolomená pohřební nika (KUTHAN 1994, 341). V ní ovšem lidské ostatky nalezeny nebyly. Archeologická interpretace

Obr. 3. Praha 1-Staré Město, kostel sv. Haštala. Presbytář kostela se sondou S01. Stav po odstranění opukové desky (foto M. Frouz, 2010).

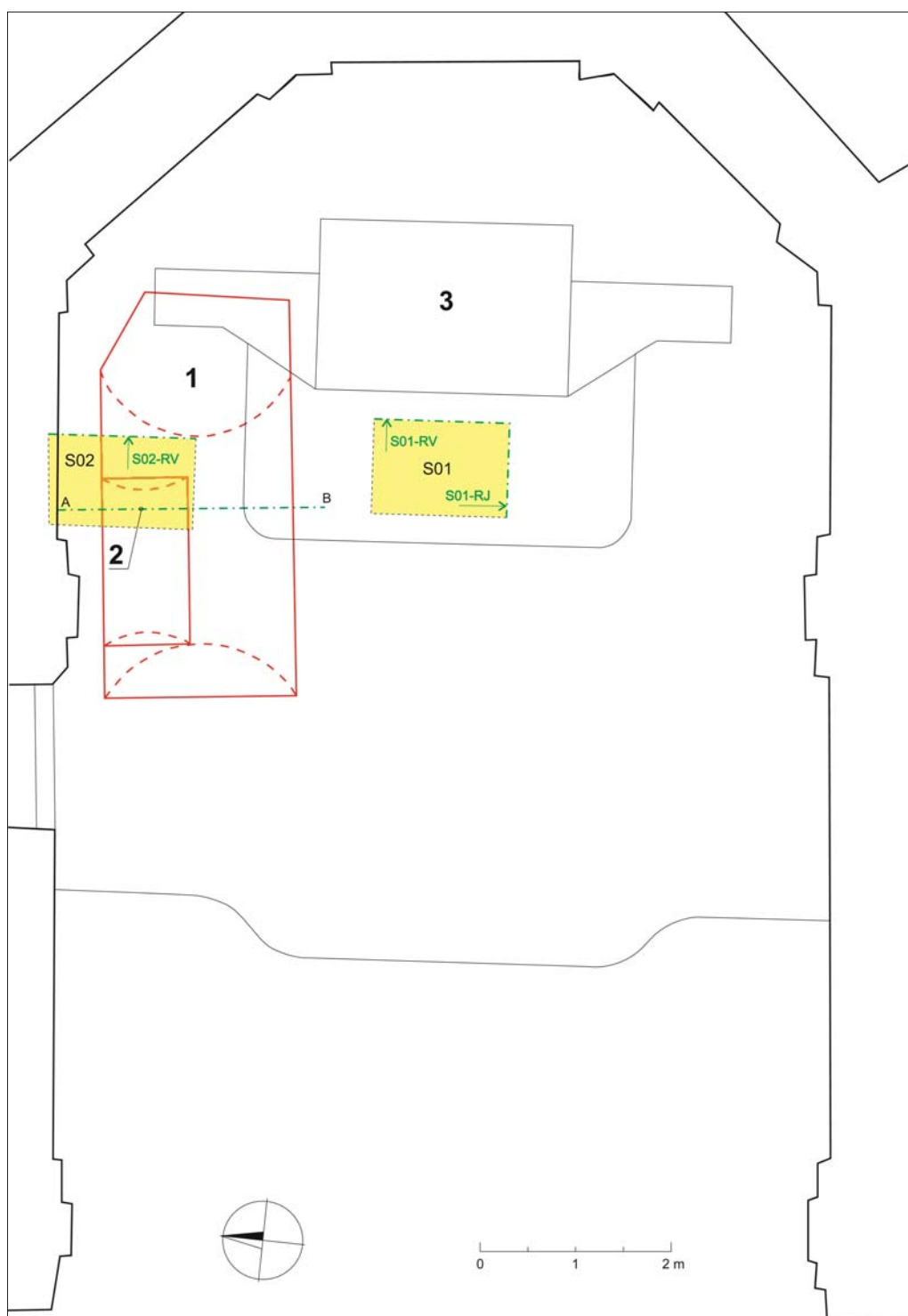
v hrobce vidí místo Anežčina pohřbu a dovozuje, že samotné ostatky byly v době ohrožení vyzvednuty a přemístěny. Ohrožení bývá spatřováno v nebezpečí povodně nebo častěji spojováno s nuceným opuštěním kláštera klariskami za husitských bouří roku 1420 (BORKOVSKÝ 1956, 197).

Otázka nalezení Anežčiniých ostatků nabyla svrchovaného významu v době připravovaného svatořečení přemyslovské abatyše. V roce 1988 bylo známé torzo patrně pravé spodní čelisti světice ze španělského Ecsorialu převezeno do Čech jako dar španělského krále. Jedna její část dnes tvoří součást svatovítského pokladu v katedrále na Pražském hradě. Druhá část je uložena v kostele sv. Františka řádu Křižovníků s červenou hvězdou na staroměstském předpolí Karlova mostu. Již před tímto datem byly zaregistrovány údaje několika pražských senzibilů, odkazujících na rotundu sv. Kříže na Starém Městě pražském. Předpoklady, že by Anežka zde mohla být pohřbena, vycházely ze skutečnosti, že v době ohrožení husity se klarisky uchýlily do kláštera sv. Anny a odnesly s sebou zakladatelčiny ostatky. Rotunda sv. Kříže je situována v relativně těsné blízkosti kláštera a případný pohřeb zde nelze jednoznačně vyloučit. Stejně tak však mohla být pohřbena na mnoha jiných místech v širším okolí.

Jednání o archeologickém ověření uvedeného předpokladu probíhala již v 2. polovině 80. let, nicméně za tehdejších společenských podmínek byla jejich realizace nemožná. Uskutečnilo se tedy se zpožděním v jarních měsících roku 1991.¹ Místo výkopu bylo zvoleno s přihlédnutím na navzájem nezávislé určení dvou senzibilů. Podstatnou část nadloží v místech realizované sondy tvořily terény, recentně překopané v souvislosti s likvidací hrobů uvnitř kostela po jeho zrušení v roce 1784 a s úpravami a opravami kostela v letech 1864–1876 (DRAGOUN 1992, 383, 386). V hloubce necelých 2 m byla odkryta spodní část kostry nedospělého jedince uložená v anatomické poloze, východně od něj starší cihlová, patrně gotická dvojhrobka bez lidských ostatků. Antropologické posouzení senzibilů vytipovaných lidských kostí konstatovalo přítomnost většího počtu jedinců s absencí kostí ženy starší 60 let, takže celá akce končila konstatováním, že Anežčiny ostatky nalezeny nebyly (DRAGOUN 1992, 383–386). Další vlna zájmu o Anežčiny ostatky přišla o dvacet let později. Na konci prvního desetiletí nového tisíciletí byla oprášena vize řádové sestry Terezie Neumannové, zapsaná v roce 1929, která určovala místo posledního odpočinku Anežky České do kostela sv. Haštala na Starém Městě. Vazba na historické souvislosti s Anežským klášterem zde byla ještě užší, protože u sv. Haštala fungoval Anežčin klášterní špitál (obr. 1, 2). Tato vize byla oživena v 50. letech viděním sestry Anny Tomanové, zaznamenaném v roce 1954. K těmto záznamům se vrátila kroměřížská řádová sestra Anna Koláčková, která v roce 2009 při své osobní návštěvě natolik zapůsobila na restaurátora

¹ Okolnosti výzkumu jsou vylíčeny v populárním příspěvku v denním tisku Zdeňkem DRAGOUNEM (1991).

Obr. 4. Praha 1-Staré Město, kostel sv. Haštala. Presbytář kostela sv. Haštala (podklady GEO-CZ a NPÚ, grafické zpracování E. Ditmar, 2011). **Žlutě** – archeologické sondy S01 a S02, **zeleně** – dokumentované řezy, **červeně** – půdorys odhalené hrobky, **1** – hrobka, **2** – osa řezu hrobkou, **3** – hlavní oltář.

Denise Anfilova, že pak oslovil společnost LOZA – Georadar s.r.o., firmu pracující s ruským geofyzikálním přístrojem LOZA. Domluvil se s ní na realizaci geofyzikálního průzkumu, který proběhl ve dvou etapách na konci roku 2009 a počátku roku 2010 (VRZAL 2009; 2010). Jím konstatované anomálie pak byly prezentovány mediálně (včetně tak detailních informací, že tímto způsobem byl zaznamenán dutý podzemní prostor obsahující cca 50 cm dlouhou schránku s ostatky a kovovým předmětem, snad pečtidlem), a vyvolal tak vlnu senzacechtivého zájmu o tuto problematiku. Vladimír Kelnar, probošt kapituly ve Staré Boleslavi a farář kostela Matky Boží před Týnem, k jehož farnosti patří i kostel sv. Haštala, ve snaze tuto vlnu ukončit, objednal u odboru archeologie Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v hlavním městě Praze, zjišťovací výzkum v místě dvou avizovaných anomálií v presbytáři kostela sv. Haštala. V předstihu byly realizovány všechny potřebné zákonné postupy.

Žádost o provedení výzkumu byla zaslána na odbor kultury, památkové péče a cestovního ruchu Magistrátu hlavního města Prahy (dále MHMP OKP) dne 26. 11. 2009. Ten požádal Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v hlavním městě Praze (dále NPÚ ÚOP v hl. m. Praze) o zpracování odborného vyjádření. Ve smyslu § 14 odst. 6 zákona 20/1987Sb. o státní památkové péči, v platném znění, bylo v této věci zpracováno vyjádření zaslání dne 29. 1. 2010 MHMP OKP (čj. NPÚ-311/441/09), v němž byla připuštěna realizace archeologického výzkumu za přesně definovaných podmínek. MHMP OKP žádost posoudil a ztotožnil se s písemným vyjádřením příslušné odborné organizace státní památkové péče s tím, že práce uvedené v předloženém návrhu jsou z hlediska zájmu státní památkové péče přípustné za podmínky uvedené ve výroku závazného stanoviska vydaného dne 29. 1. 2010 (čj. MHMP 969139/2009/Zíd). Vzhledem k povaze celé akce, která nepatří do kategorie záchranných akcí na stavbu ohrožených lokalitách, bylo též nutné požádat o souhlas zákonného garanta archeologické činnosti Archeologický ústav AV ČR, Praha, v.v.i. Žádost o stanovisko s nástinem projektu realizace AV byla Archeologickému ústavu zaslána písemně dne 8. 2. 2010. Souhlasné stanovisko s předloženým záměrem bylo potvrzeno dne 12. 2. 2010.

Na základě uvedených dokumentů proběhla jednání zástupce Římskokatolické farnosti Matky Boží před Týnem s vedoucím odboru archeologie NPÚ ÚOP v hl. m. Praze ve věci provedení archeologického výzkumu. Po zpracování projektu výzkumu byla na tuto akci vystavena vikářem Mgr. Vladimírem Kelnarem dne 6. 2. 2010 písemná objednávka. Archeologické terénní práce v objektu proběhly v termínu 16.–17. 2. 2010 (obr. 2, 3). Zpracování a vyhodnocení získaných poznatků následovalo bezprostředně po ukončení terénní části akce v průběhu měsíce března a bylo zakončeno předáním nálezové zprávy o výsledcích archeologického výzkumu.

Historie kostela

Počátky psané historie kostela sv. Haštala jsou spojeny s areálem kláštera sv. Františka (obr. 1). První písemná zpráva pochází z 21. března 1234 z listiny krále Václava I, kdy je poblíž kostela situován nově postavený klášter klarisek se špitálem (CDB 1942, 65–66). Ze zprávy je zřejmé, že kostelní stavba již při zakládacím aktu kláštera existovala. Tento předpoklad byl v minulosti potvrzen při archeologickém výzkumu (obr. 2), který v severní části stavby odhalil torza ze starší vícelodní románské sakrální stavby (HUML 1995; 1996; 1997).

O významu kostela svědčí i fakt, že podací právo k němu měly v průběhu vrcholného středověku české královny. Další zprávy o kostele pocházejí až z průběhu 14. a počátku 15. století. Týkají se především fundací řady kostelních oltářů (1356 sv. Kateřiny, 1357 Panny Marie, 1368 sv. Markéty, 1401 Božího těla). Ze záznamů je zřejmý úzký vztah členů královské rodiny a církevních špiček tehdejší společnosti k této stavbě.

Sv. Haštal tehdy plnil úlohu centra farního okrsku při severovýchodním okraji Starého Města. Vedle fary a hřbitova je zde v této době doložena také škola.

S výstavbou současného kostela bylo započato v průběhu 14. století. Stavba gotického chrámu začala nejspíše od východu a jihu, vně doposud stojícího románského kostela. Na počátku byl vystavěn polygonální presbytář o jednom obdélném klenebním poli a dále východní část hlavní lodi, na kterou navázala boční jižní loď. Po zboření zbytku starší stavby byla dokončena hlavní loď. Na severní stranu chóru následně navázala sakristie a k severní straně hlavní lodi pak mohutné severní dvoulodí. Výstavba posledně jmenované části představovala dodatečnou změnu v původním konceptu podoby stavby, zamýšlené původně jako prostá trojlodní bazilika, a kostel se tak stal impozantní budovou blízkou svým pojetím dvorskému prostředí. Základní stavební vývoj objektu byl ukončen do 20. let 15. století.

V průběhu husitských válek byly kostel i fara poškozeny. Roku 1432 zasáhla stavbu mohutná vltavská povodeň. V roce 1436 je však již doloženo nové svěcení oltáře. Kostel byl po husitských válkách až do roku 1624 v držení utrakvistů. Z let 1500 a 1604 pocházejí doklady o stavebních úpravách věže. Roku 1620 došlo v prostoru farní zahrady k založení nového hřbitova. Nadále však byl používán starý hřbitov, rozložený po obvodu kostela. Po roce 1624 byl kostel vrácen pod správu katolíků; do roku 1739 byl pak spravován z fary u Matky Boží před Týnem.

Roku 1689 kostel vyhořel, klenba hlavní lodi se sesula a shořela i věž. Požár si následně vyžádal radikální stavební úpravu provedenou mezi lety 1690 a 1695 stavitelem Pavlem Ignácem Bayerem. Obnova se zaměřila na hlavní loď a chór, kde byla snesena starší klenba a nahrazena nižší

valenou s lunetami. Upraven byl též západní štít stavby a přistavěny předsíňové vstupy. Vnitřní rekonstrukční práce trvaly až do roku 1699. Úprava věže probíhala až v roce 1714, opět pod vedením Pavla Ignáce Bayera.

K poslední radikálnější rekonstrukci stavby došlo v roce 1851. Kostel byl celkově opraven, interiér vybílen, zrekonstruovány oltáře a kazatelna. Roku 1885 proběhla oprava interiéru severního dvoulodí.

Okolo kostela se až do novověku nalézal starobylý farní hřbitov. K jeho zrušení došlo za josefínských reforem v roce 1784. Celkové odstranění terénů hřbitova s částí ostatků a ohradní zdi pak bylo realizováno v roce 1832. Na jeho místě následně vznikl stávající veřejný prostor dnešního Haštalského náměstí (RUTH 1903, 215).

Kostel sv. Haštala je v současné podobě nepravidelnou čtyřlodní bazilikou s věží nad nejzápadnějším polem jižní boční lodi, zesíleným ve zdivu, a se sakristií při severní straně presbytáře. Místo severní boční lodi zaujímá dvoulodní síň, sklenutá na tři střední sloupy. Stavebním materiálem obvodových zdí stavby je lomová opuka, opukové přitesávané kvádry jsou použity na opěráky a pilíře arkád, pískovec pak na konsoly.

Základní historie objektu kostela s literaturou je shrnuta v publikaci Umělecké památky Prahy (VLČEK 1996, 69–72). Další poznatky o stavbě přináší samostatné publikace či studie (NAVŘÁTIL 1861; EKERT 1883; RUTH 1903; OTRATA 1979).

Archeologické poznatky o lokalitě

Naše představy o podobě archeologických situací v prostoru kostela sv. Haštala a v jeho bezprostředním zázemí vycházejí z výsledků několika archeologických výzkumů, z nichž pouze jeden byl realizován přímo v interiéru stavby. V souvislosti s výměnou propadající se dlažby v severním dvoulodí byl v létě roku 1993 proveden pracovníky Muzea hl. města Prahy záchranný archeologický výzkum (HUML 1995; 1996; 1997). Během archeologických prací byly v hloubce cca 1,5–1,6 m pod úroveň podlahy objeveny pozůstatky starší sakrální stavby. V prostoru dvou sond bylo zachyceno lomové základové a nadzemní kvádrkové zdivo z opuky, náležející západnímu průčelí, severní obvodové stěně a mezilodním pilířovým arkádám se dvěma pilíři románského kostela (obr. 2). Ze zjištěných pozůstatků je zřejmé, že se jednalo o trojlodní stavbu o rekonstruovatelné šířce 14 m, přičemž šířka střední lodi se blížila dvojnásobku šíře severní (HUML 1996, 27–28; DRAGOUN 2002, 67). Celková délka trojlodí stejně jako formování východní části kostela zůstávají neznámé. Uvažovaná podobnost této stavby s bazilikou sv. Petra na Poříčí je ověřitelná pouze potenciálním výzkumem v prostoru dnešní stavby. Rovněž datování stavby do poloviny 12. století (HUML 1996, 28) zůstává za dosavadního stavu poznání stále v rovině pracovní hypotézy (DRAGOUN 2002, 68).

Archeologické aktivity probíhaly též v bezprostředním okolí kostelní stavby. Prostor bývalého hřbitova na sever od kostela byl zkoumán v roce 2003 při rekonstrukci kanalizační sítě. Při realizaci nové kanalizační šachty byla dokumentována podoba historického nadloží. V hloubce okolo 1,4 m se nalézaly v celé ploše sondy pozůstatky sedmi neúplných hrobových jam s kosterními ostatky. Vzhledem k hloubce uložení pohřbů, orientaci pohřbených těl Z-V, drobným hrobovým nálezům typu esovitých záušnic a neporušenosti hrobových jam zahloubených do geologického podloží lze usuzovat, že šlo v této části o hroby nejstarší, spadající do začátků existence románského kostela (LOCHMANN/VACHUDA 2006, 120–121).

Mezi další důležité archeologické akce v blízkém okolí kostela sv. Haštala náleží výzkum realizovaný v objektu bývalé svatohaštalské fary, situované na sever od kostela na parcele domu čp. 789 (TRYML 1986). Při stavebních úpravách objektu a jeho okolí byly v 80. letech 20. století (1983) v hloubce kolem 2 m odkryty pozůstatky cca 4 m dlouhé opukové kvádrkové zdi blízko neznámé stavby, probíhající v západovýchodním směru (TRYML 1986, 77). Součástí zdi byl též špaletový okenní otvor, indikující přítomnost přizemní prostory zahloubené v době svého vzniku částečně do terénu. Na základě keramického materiálu byla doba vzniku zdi a tím i celé stavby zařazena do 1. poloviny 13. století (TRYML 1986, 81).

Důležité poznatky poskytla též sonda provedená na zahradě téhož domu. Zde bylo dokumentováno sídlištní souvrství s řadou objektů konstrukčního a technologického vzhledu. Pro počátky osídlení se stala nejdůležitější informace o přítomnosti vysokého procenta keramiky s kalichovitou profilací okraje v uloženinách nejstarší partie nadloží, na jejímž základě bylo možné datovat

počátek osídlení již do 12. století (TRYML 1986, 75). S přihlédnutím k současnému datování uvedené profilace lze posunout uvedené zařazení již do průběhu 11. století.

Z uvedených zjištění lze konstatovat, že se kostel sv. Haštala nalézal v místech s doloženým osídlením již z tzv. předlokační etapy vývoje Starého Města (11.–12. století). V blízkosti vltavského břehu podél důležité komunikační tepny směřující podhradím ve směru západ–východ se v této době konstituovalo osídlení, v jehož centru se již nejspíše na přelomu 12. a 13. století nalézala románská sakrální stavba, předchůdce stávajícího kostela sv. Haštala. O jejím významu vypovídá skutečnost, že se jednalo o vícelodní svatyni zřejmě bazilikální formy.

Průběh 13. století s sebou přinesl nejen výraznou osidlovací vlnu tohoto prostoru, ale především nové stavební realizace spojené se vznikem rozlehlého areálu kláštera u sv. Františka (Anežský klášter) a přilehlé městské zástavby, náležející již do celku právně konstituovaného a hradbami ohrazeného Starého Města pražského.

Zjišťovací archeologický výzkum a jeho metoda

Archeologický zjišťovací výzkum v presbytáři kostela sv. Haštala byl zaměřen na otázku potvrzení či vyvrácení přítomnosti ostatků sv. Anežky České v prostoru před hlavním oltářem kostela. Technickým podkladem pro situování archeologických sond do výše uvedených míst se staly výsledky opakovaného geofyzikálního průzkumu prováděného georadarem LOZA pod vedením L. Vrzala, který v uvedeném prostoru detekoval podzemní anomálie odpovídající hledaným představám (VRZAL 2009; 2010).

Plocha výzkumu byla vymezena prostorem kostelní stavby a v ní se soustředila do jejího presbytáře (obr. 4, sonda S01, S02). Vlastní realizace sond byla provedena postupně, podle předem domluveného harmonogramu. Po geodetickém vytyčení plánované sondy došlo k odbornému rozebrání a odstranění stávajícího pokryvu podlahy a následně pak k postupné exkavaci všech antropogenních uloženin až do úrovně, která vylučovala přítomnost prostoru pro uložení hledaných ostatků. V sondě S01 byly archeologické práce zastaveny na koruně starších zděných konstrukcí. V případě sondy S02 došlo k ukončení výzkumu v momentě odkryvu konstrukcí a vizuálního prozkoumání interiéru rozměrné hrobky.

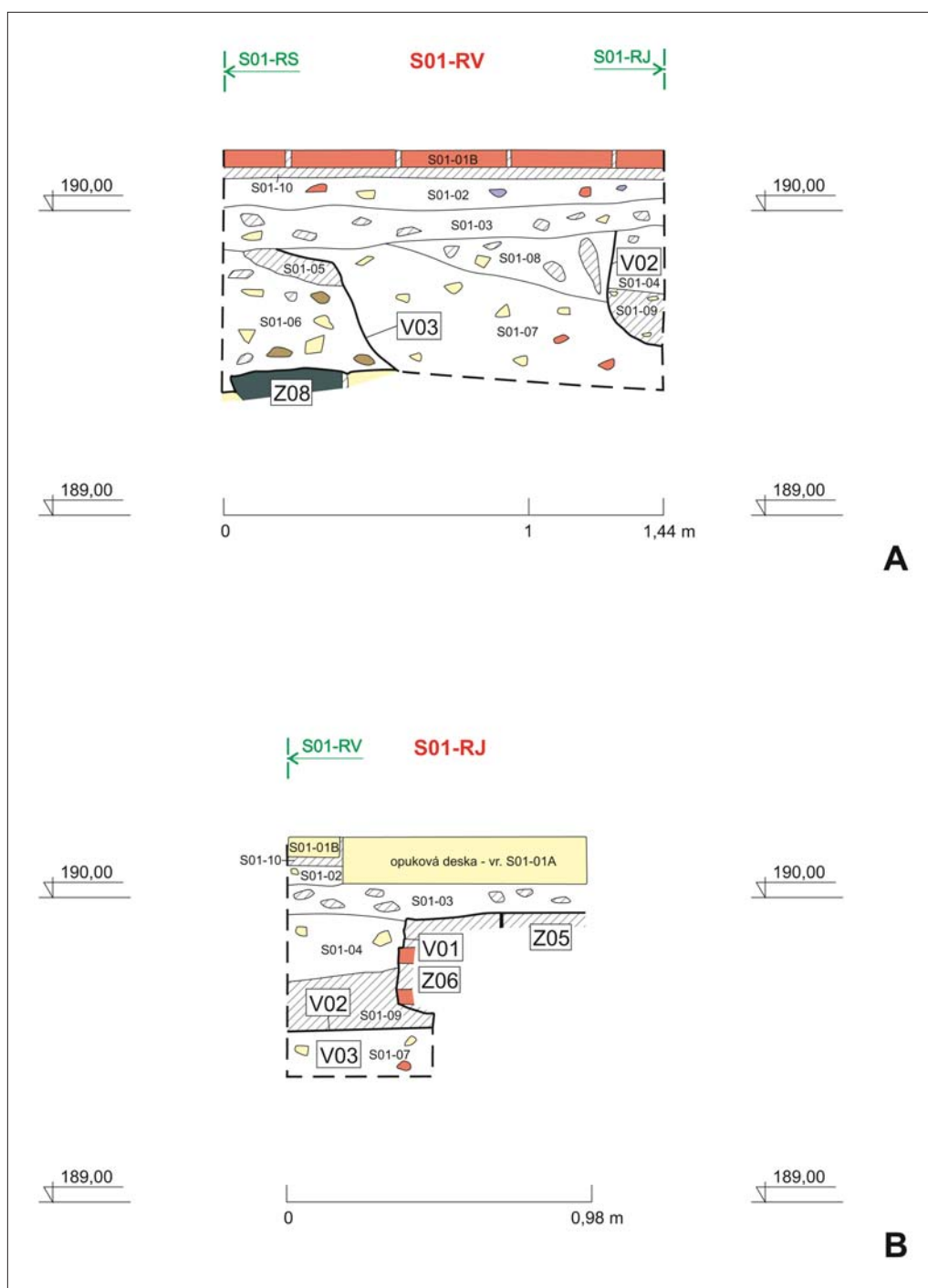
Metoda terénního výzkumu byla založena na ručním rozebírání terénů po přirozených vrstvách od nejmladších po nejstarší. Postupně vznikající řezy nadloží a zásadní horizontální situace byly kresebně dokumentovány, fotografovány a geodeticky zaměřeny (výškově i polohově).

Obr. 5. Praha 1-Staré Město, kostel sv. Haštala. Sonda S01, odhalené zbytky zděných konstrukcí, stav po odstranění opukové desky, navážek a zásypů (foto E. Ditmar, 2010).

Obr. 6. Praha 1-Staré Město, kostel sv. Haštala. Řezy v sondě S01 (grafické zpracování E. Ditmar, 2011).

A – řez S01-RV, **B** – S01-RJ.

V případě zadržané hrobky v sondě S02 byla pro rekognoskaci stavu a vlastní dokumentaci interiéru použita minikamera, jejíž pomocí byl interiéru prohlédnut, obrazově zaznamenán na digitální médium a následně s využitím speciální měřické laserové aparatury geodeticky zaměřen.

Popis zkoumané situace

Sonda S01

Archeologická sonda o velikosti 1 x 1,4 m byla situována v prostoru presbytáře, v nevelké vzdálenosti před hlavním oltářem (obr. 3–6). Větší část povrchu sondy zaujímala opracovaná opuková deska o rozměru 0,8 x 1,4 m a síle kolísající mezi 0,14 a 0,15 m (povrch desky 190,20 m n. m. Bpv). Po jejím odborném vyzvednutí, při kterém musela být na východní straně odstraněna jedna řada cihlových dlaždic, byl odhalen povrch terénu se zbytky maltového lože, do kterého byla opuková deska usazena.

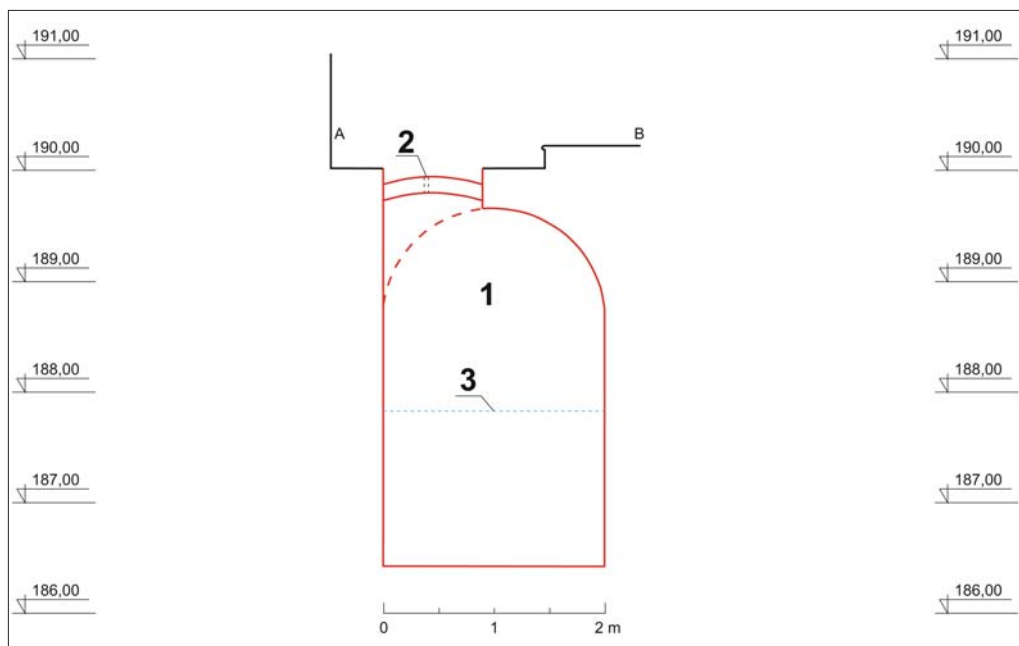
Obr. 7. Praha 1-Staré Město, kostel sv. Haštala. Sonda S02, situace odkryté cihlové klenby hrobky (foto F. Flek, 2010).

Vrchní partie situace byla tvořena v převaze heterogenní stavební sutí s vyšším podílem zlomků opuky, cihel a hrudek malty. Dvojice vodorovně uložených vrstev (S01-02, S01-03) o mocnosti cca 0,2 m překrývala na západní straně kompaktní blok zdiv (Z05, Z06), probíhající po celé délce sondy od severu k jihu. Koruny zdiv byly na svém povrchu přibližně vodorovně upraveny a jejich absolutní výška se pohybovala mezi 189,81 až 189,94 m.

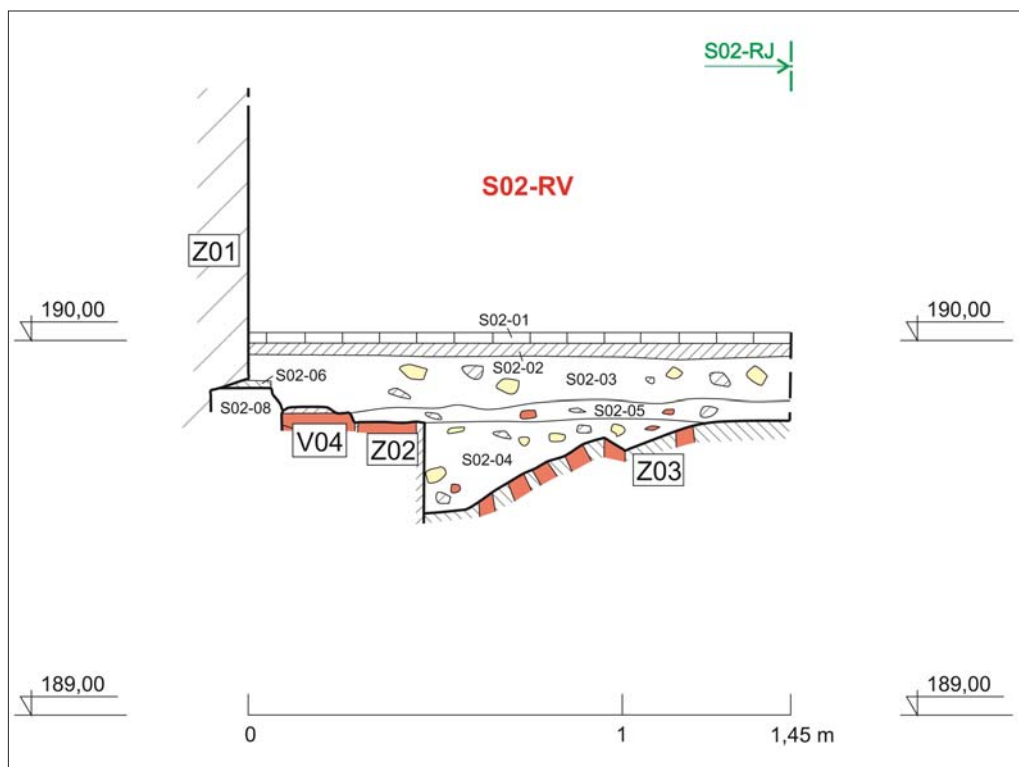
Stratigraficky nejmladší zdivo představovala obruba stupně a k ní náležející zdivo pojené maltou šedobílé barvy, označené jako Z05. Zdivo litého charakteru obsahovalo zlomky opuky, které v něm byly položeny vodorovně. Tyto drobné až středně velké opukové zlomky (délky cca 150 mm) bylo možné z části interpretovat jako kamenický odpad. Ke koruně zdiva (Z05) přiléhaly čtvercové dlaždice o tl. 50 mm, které lícovaly v ložné ploše s korunou zdiva (Z06). Konstrukci (Z06) tvořily opukové zlomky o velikosti cca 100 x 200 x X mm, zlomky cihel a dlaždice formátu 175 x 175 x 40 mm. Poměrně tvrdá pojící malta měla šedivou barvu a obsahovala i četné kousky nevyhašeného vápna. Zdivo bylo jednostranně lícováno. Lícem bylo opatřeno západní vymezení zdiva. Východní strana byla nepravidelně členitá, patrně poznamenaná stavebním výkopem (V03). Jeho linie byla zřetelná především na řezu S01-RV. Pozvolný průběh stěny výkopu byl pozorovatelný pouze na severní straně. Dno nebylo vzhledem k rozsahu výkopu dosaženo, celkový rozměr taktéž není znám. Výplň jámy tvořil opět v převaze heterogenní materiál v podobě písčité hlíny s vysokým podílem opukových zlomků, hrudek malty až drtě a zlomků cihel (S01-08, S01-07). Z výplně jámy byla vyzvednuta dvojice keramických zlomků z nádob, datující vznik kontextu do průběhu pokročilého novověku (S01-07). Samotný objekt byl na jižní straně porušen dalším vcelku mělkým objektem (V02), zaplněným opět výrazně heterogenní stavební sutí s hojným podílem maltové drtě (S01-04, S01-09).

Na severní straně sondy výkop (V03) překrýval a narušoval poměrně tvrdou maltovou kru žlutavé barvy (niveleta 189,79 m). Maltová kru označená S01-05 nasedala na polohu stavební sutě s hojným podílem kamenitého materiálu, mezi kterým se vedle opuk objevovaly i zlomky světlých, jemnozrnných pískovců (S01-06). Tato poloha s podílem kamenického odpadu překrývala situaci dvou zdí, jejichž nestejně dochované koruny se nalézaly na niveletě pohybující se mezi 189,51 m (Z08) a 189,67 m (Z07). V případě objemově menšího zdiva (Z07) se jednalo o patrně lineární konstrukci probíhající původně ve směru Z-V, tvořenou vrstvenými lomovými opukovými kameny, spojovanými vápennou maltou. Na severní straně byla zeď lícována a připojena na spáru k sousední konstrukci (Z08). Strana jižní nesla známky narušení. Sousední konstrukce (Z08) zachovávala opět lineární tvar ve směru Z-V. Tvořily ji taktéž lomové kameny, avšak již větších formátů s převahou opuky, nahodile i břidlice. Pojivem byla vápenná malta. Směrem k jihu se našel patrně líc, ke kterému byla přisazena zeď (Z07). Vzhledem k rozsahu výkopu sondy nebyly základové partie těchto konstrukcí dosaženy. Obě zdiva s vysokou pravděpodobností svým rozsahem probíhala pod mladší

Obr. 8. Praha 1-Staré Město, kostel sv. Haštala. Příčný řez odhalenou hrobkou v sondě S02 (podklady GEO-CZ a NPÚ, grafické zpracování E. Ditmar, 2011).
A-B – průběh příčného řezu hrobkou, **1** – prostor hrobky, **2** – otvor pro minikameru, **3** – úroveň hladiny spodní vody vyznačená na stěně hrobky.

Obr. 9. Praha 1-Staré Město, kostel sv. Haštala. Řez S02-RV v sondě S02 (grafické zpracování E. Ditmar, 2011).

zeď (Z06) a nejspíše také pod zdivo označené (Z05). Na straně východní směrem k oltáři zdiva částečně porušoval výkop (V03).

V úrovni korun zdí (Z07) a (Z08) byly terénní práce zastaveny a výzkum v této sondě ukončen. Niveleta nejnižší části sondy se pohybovala na úrovni 189,40 m.

Sonda S02

Archeologická sonda o velikosti 0,96 x 1,5 m byla situována při severní straně presbytáře, v nevelké vzdálenosti cca 1,8 m od sondy S01 (obr. 4, 7–9). Stávající povrch v místech sondy byl tvořen vícebokými glazovanými dlaždicemi (S02-01), uspořádanými do hvězdicového ornamentu a usazenými do maltového lože (povrch 190,04 m). Pod skladbou podlahy se našla poloha výrazně heterogenní suché a drobné stavební sutě s převahou maltoviny a kamenitých zlomků, obsahující výhradně drobné movité nálezy novověkého stáří (keramika, sklo, zlomky omítek se stopami nátěrů). Vrstva překrývala v celém rozsahu sondy cihlovou konstrukci

v podobě dvojice kleneb (Z03, Z04), vymezených na straně podél presbytáře probíhající obvodovou zdí (Z02). Vrchol vnější strany klenby se nalézal na niveletě 189,90 m, tedy cca 0,1 m pod stávajícím povrchem.

V relativní stratigrafii bylo možné za nejmladší považovat zdivo segmentové klenbičky z cihel spojených vápennou maltou (Z04) a k ní náležejícího čela šíře cca 150 mm. Uvedené zdivo bylo dodatečně přizděno ke konstrukci segmentové klenbičky (Z03) a s ní souvisejícímu výlitku zdiva po severním boku zdi (Z04). Konstrukční prvky této zdi zastupovaly cihly formátu cca 290 x X x 70 mm. Pojivem prvků byla vyzrálá vápenná malta šedivé barvy, která se odlišovala od pojiva zdi (Z04). Zdivo plošné „vodorovné“ konstrukce (Z03) bylo přizděno k omítnutému líci zdi (Z02), která dosahovala šíře cca 270 mm. Ve zdivu této konstrukce převládaly cihly. Konstrukce (Z02) přirozeně respektovala obvodové zdivo chóru (Z01).

Stratigraficky starší jednotkou v odhaleném prostoru byl maltový výlitek se zřetelným otiskem formátu menších dlaždic (S02-07, niveleta povrchu 189,80 m). Jeho situování a bezprostřední přiložení podél obvodového zdiva chóru napovídá, že se nejspíše jednalo o starší úroveň dlažby narušené výstavbou zděné konstrukce (Z02).

Odkrytou situaci posoudila přítomná odborná komise a z důvodu minimálního narušení doporučila navrtat odhalenou konstrukci klenby a zjistit vnitřní podobu prostoru pomocí minikamery. Prostřednictvím kamery, vsunuté do odhaleného prostoru otvorem o průměru cca 0,03 m vyvrtaným do klenby,

bylo zjištěno, že se jedná o rozměrnou hrobku obdélného půdorysu o stranách 4,2 x 2 m se zkoseným severovýchodním rohem, který respekтуje stěnu gotického presbytáře (obr. 4, 8). Vrchol interiérové strany klenby hrobky se nalézal cca 0,4 m a nejnižší naměřené místo prostoru hrobky 3,6 m pod podlahou presbytáře. Samotné dno nebylo zachyceno vzhledem k několika nakupeným dřevěným rakvím v různém stavu dochování a zbytkům ostatků mezi nimi (obr. 10). Stěny podzemní prostoru pokrývala světle zbarvená omítka, která neumožňovala studium charakteru zdiva. U severní stěny byl zdokumentován původní vstup do hrobky, představovaný otvorem o velikosti 1,75 m x 0,9 m (s delší osou Z–V). Je velmi pravděpodobné, že tento vstupní otvor původně zakrývala náhrobní deska, která mohla být po svém vyjmutí nahrazena cihlovou klenbou. Na všech stěnách hrobky se nalézala rozpoznatelná vodní čára v nadmořské výšce 187,80 m, která dokládá opakované zaplavení prostoru. Uprostřed západní stěny v její horní třetině se nalézal druhotně zazděný otvor, patrně větrací okénko.

Na západní stěně pod okénkem byl v mírně obdélné plošce hladce upravené omítky identifikován obtížně čitelný rytý nápis, provedený v pěti řádcích (obr. 11). Přečíst se z něj podařilo první tři řádky ve znění: „TENTO SKLEP BYL GEST DODIELA N LETA 16. 10“, čtvrtá je prakticky nečitelná a z poslední jsou jednoznačná jen dvě závěrečná čísla „1 6 (?) G 59“. Nápis by tak uvedením

Obr. 10. Praha 1-Staré Město, kostel sv. Haštala. Snímek z hrobky v sondě S02. Situace dřevěných rakví s lidskými ostatky na dně hrobky. Snímek zhotoven firmou GEO-CZ prostřednictvím minikamerové sondy (GEO-CZ, 2010).

Obr. 11. Praha 1-Staré Město, kostel sv. Haštala. Nápis na západní stěně hrobky v místech sondy S02 (GEO-CZ, 2010).

dvou letopočtů určoval dobu vzniku hrobky do počátku 17. století a upozorňoval s největší pravděpodobností na její pozdější opravu či úpravu.

Veškeré geodetické zaměření a dokumentace prostoru bylo provedeno pomocí speciální dokumentační a měřické aparatury zajišťované firmou GEO-CZ. Prostor hrobky nebyl během výzkumu výrazněji narušen.

Shrnutí poznatků

V sondě S01, umístěné v centrální pozici před hlavním oltářem, byla pod opukovou deskou rozebrána terénní situace tvořená vrstvami vysoce nestejnorodé stavební sutě (maltová drť, úlomky opuky, pískovců) vyplňující v obtížně rozlišitelném průběhu nejméně dvojici stavebních výkopů, v nichž byly zjištěny nálezy novověkého stáří (18.–19. století), převážně zlomky keramiky, skla a hrušky malovaných omítek. Terény překrývaly torza nejméně čtyř hrubě zděných konstrukcí v různých výškových úrovních, které nevznikly ve stejné době, a které vyplňovaly skoro celý prostor pod odstraněnou deskou. Maximální hloubka sondy dosáhla cca 0,8 m od stávající podlahy.

Původ stavebních navážek a stavebních zásahů lze s vysokou pravděpodobností spojit se stavebními aktivitami spojenými s opakovanými úpravami hlavního oltáře a prostoru před ním. Oltář je původně barokní z roku 1731, upravovaný koncem 18. století a pak znovu po roce 1883 architektem Antonínem Baumem do novorenesanční podoby (VLČEK 1996, 71). Obtížná je taktéž interpretace částí zděných konstrukcí. Nejmladší zdíva (Z05 a Z06) je možné spojit se stávající novověkou podestou, stratigraficky starší zdíva (Z07 a Z08) pak náleží blíže neurčitelným konstrukcím, snad základům starší oltářní menzy nebo konstrukcí s ní spojených (obr. 6). Samotná opuková deska, uložená dnes do podlahy podesty, mohla být původně rovněž součástí staršího oltáře.

V sondě S02, situované při severní stěně presbytáře, byla těsně pod maltovým ložem stávající dlažby odkryta cihlová klenba, která porušovala torzo starší podlahy patrně středověkého stáří (obr. 8, 9). Po prověření prostoru pod klenbou pomocí minikamery se ukázalo, že se jedná o větší obdélnou hrobku, na jejímž dně bylo navrženo několik dřevěných rakví s lidskými ostatky. Rakve byly pokryté malovanou výzdobou (například monogram IHS, stuhy a mašle, rostlinné motivy, kosti), v jednom případě s letopočtem 1759. Většina rakví byla značně destruovaná a to patrně i z důvodu opakovaného zaplavování spodní vodou. Dochovaný nápis na západní stěně objevené prostory umožnil zařadit dobu její výstavby do roku 1610, s pozdějšími úpravami. Hrobka byla využívána v průběhu 17. a 18. století. Ukončení funkce hrobky bylo možné dát do souvislosti s osvícenskými zákazy pohřbívání v kostelních prostorách, které přišly v poslední třetině 18. století. Naposledy mohl být prostor otevřen v době rozsáhlých úprav interiéru kostela po polovině 19. století, při nichž proběhla i výměna dlažeb a dlažebních podkladů. Vzhledem k dokumentované situaci, kdy byl vrchol klenby cca 0,1 až 0,2 m pod současnou podlahou, je více než pravděpodobné, že byla v této době odhalena alespoň vnější strana klenební konstrukce.

Obě sondy byly po ukončení průzkumu opět zasypány a jejich povrch upraven do původní podoby, včetně opětovného uložení autentické dlažby.

Archeologickým výzkumem nebyla na zkoumaných místech potvrzena žádná skutečnost odpovídající nálezům spojených s uložením ostatků sv. Anežky České. Vedení výzkumu a členové odborné komise se shodli, že výzkum v dostatečné míře odpověděl na položené otázky a z odborného hlediska jej ukončili.²

Negativní výsledek měla sondáž i z hlediska možného zachycení reliktních zděných konstrukcí starší sakrální stavby. Hypotetická rekonstrukce jejího půdorysu dovoľovala uvažovat v místě sond o existenci presbytáře románského kostela. Žádná ze zaznamenaných zdí ovšem neměla kvádříkový charakter, srovnatelný se zdívem objeveným v 90. letech (obr. 2). Není sice vyloučeno, že některá ze stěn odkryté hrobky (v kladném případě nejspíše jižní) může využívat starší zdívo. Celkové omítnutí hrobky ale neumožňovalo vyslovený předpoklad ověřit.

2 Vedením výzkumu byl za NPÚ pověřen PhDr. Jaroslav Podliska, Ph.D. Na přípravě a průběhu výzkumu se podílel PhDr. Zdeněk Dragoun, který byl též odborným garantem celé akce. Odbornou komisí tvořili prof. PhDr. Petr Sommer, CSc., DSc. (vedoucí komise, archeolog, Centrum mediévistických studií AV ČR a UK v Praze a Archeologický ústav AV ČR, Praha, v.v.i.), Mgr. Jana Maříková Kubková, Ph.D. (archeoložka, Archeologický ústav AV ČR, Praha, v.v.i.), MUDr. Jakub Likovský, Ph.D. (antropolog, Archeologický ústav AV ČR, Praha, v.v.i.), prof. PhDr. Ing. Jan Royt (historik umění, Ústav pro dějiny umění FF UK), Mgr. Petr Starec (archeolog, Muzeum hl. m. Prahy), doc. PhDr. Helena Soukupová (historička umění).

Okamžité ověření výsledků geofyzikálního průzkumu archeologickými sondami znovu dokládá závažnost problematiky interpretace geofyzikálních dat. V tomto konkrétním případě se sondou S01 nepotvrdila geofyziky avizovaná dutina případného prostoru pro uložení ostatků, taktéž nebyla georadarem zjištěna přítomnost řady zdiv, které byly následně výkopem odkryty a které sousedily s kontrastním prostředím sypkých heterogenních zásypů. Podobně tomu bylo i v sondě S02 – geofyziky konstatovaná anomálie byla potvrzena, ale nejednalo se zde o souvislou desku, jak bylo prezentováno, ale o lehce vyklenutou cihlovou klenbu. Místo avizované dutiny o rozměrech 0,5 m byla zjištěna nezasypaná rozměrná hrobka. Tyto skutečnosti potvrzují obtížnost interpretace výsledků geofyzikálního měření v komplikovaném prostředí podzemí historického města s množstvím vrstev, zdiv a inženýrských sítí a avizují pro použitelnost těchto metod dlouhodobější prohloubení spolupráce archeologů s geofyziky vzájemnou konzultací nad ověřenými výsledky.

Medializaci předpokládaného nálezu bez jeho seriózního týmového vyhodnocení pokládáme minimálně za nevhodnou, ne-li přímo za škodlivou. Takovým způsobem se archeologie může dostat do vleku rozvířeného zájmu o laciné senzace a v očích veřejnosti poněkud ztrácet charakter seriózní historické disciplíny. To ovšem nemění nic na skutečnosti, že realizace zjišťovacího výzkumu za dané situace byla správným krokem, který pomohl tento nepřiměřený výkyv zájmu laické veřejnosti o historické otázky alespoň dočasně uzavřít.

PRAMENY A LITERATURA

- BORKOVSKÝ 1956 — Ivan BORKOVSKÝ: Výzkum v klášteře bl. Anežky v Praze. *Archeologické rozhledy* 8, 1956, 194–204, 209–212.
- CDB 1942 — Gustav FRIDRICH (ed.): *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*. Tom III/1, 1231–1328, č. 62, 65–66.
- DRAGOUN 1991 — Zdeněk DRAGOUN: Jak jsme nenašli Anežku. In: *Lidové noviny* 30. 11. 1991, 9.
- DRAGOUN 1992 — Zdeněk DRAGOUN: Výsledky sondáže v rotundě sv. Kříže na Starém Městě pražském. *Archaeologia historica* 17, 1992, 383–393.
- DRAGOUN 2002 — Zdeněk DRAGOUN: Praha 885–1310. Kapitoly o románské a raně gotické architektuře. Praha 2002.
- EKERT 1884 — František EKERT: Posvátná místa královského hlavního města Prahy. Dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterů a jiných pomníků katolické víry a náboženství v hlavním městě království Českého. Svazek II, Praha 1884.
- HUML 1995 — Václav HUML: Praha 1-Staré Město a Josefov, Haštalské náměstí a) Kostel sv. Haštala. *Pražský sborník historický* 28, 1995, 235–236.
- HUML 1996 — Václav HUML: Pražské kostely sv. Michala a sv. Haštala na Starém Městě ve světle nových archeologických výzkumů. *Archaeologia historica* 21, 1996, 17–29.
- HUML 1997 — Václav HUML: 1198 Praha-Staré Město, obv. Praha 1. Kostel sv. Haštala ppč. 869. *Výzkumy v Čechách* 1993/95, 1997, 237
- KUTHAN 1994 — Jiří KUTHAN: Česká architektura v době posledních Přemyslovců. Města – hrady – kláštery – kostely. Vimperk 1994.
- LOCHMANN/VACHUDA 2006 — Zdeněk LOCHMANN / Jiří VACHUDA: Románský hřbitov u kostela sv. Haštala v Praze na Starém Městě. *Archaeologica Pragensia* 18, 2006, 118–122.
- NAVRÁTIL 1861 — Karel NAVRÁTIL: Osudy kostela, fary a školy u sv. Haštala v Starém Městě pražském. Praha 1861.
- OUTRATA 1979 — Jan Jakub OUTRATA: Severní dvoulodí u sv. Haštala v Praze. *Staletá Praha* 9, 1979, 147–157.
- RUTH 1903 — František RUTH: *Kronika královské Prahy a obcí sousedních*. I. díl, Praha 1903.
- SOUKUPOVÁ 1989 — Helena SOUKUPOVÁ: *Anežský klášter v Praze*. Praha 1989.
- TRYML 1986 — Michal TRYML: K počátkům středověkého osídlení Haštalského náměstí a jeho okolí. *Staletá Praha* 16, 1986, 75–83.
- VLČEK 1996 — Pavel VLČEK ET AL.: *Umělecké památky Prahy. Staré Město a Josefov*. Praha 1996.
- VRZAL/ŠPAČEK 2009 — Leoš VRZAL / Karel ŠPAČEK: Kostel sv. Haštala, Praha 1. Technická zpráva z geofyzikálního průzkumu. Nepublikovaný strojopis, 1–4 2009, OA NPÚ ÚOP v hl. m. Praze, Praha 2009.
- VRZAL/ŠPAČEK 2010 — Leoš VRZAL / Karel ŠPAČEK: Kostel sv. Haštala, Praha 1. Technická zpráva z geofyzikálního průzkumu. Nepublikovaný strojopis, 1–4 2010, OA NPÚ ÚOP v hl. m. Praze, Praha 2010.
- VYSKOČIL 1932 — Jan Kapistrán VYSKOČIL: *Legenda blahoslavené Anežky a čtyři listy svaté Kláry*. Praha 1932.

DIE SUCHE NACH DER HL. AGNES V. BÖHMEN

Die Lebensgeschichte der heiligen Agnes von Böhmen zählt zu den Themen, denen sich die einheimische Mediävistik aus verschiedenen Blickwinkeln zu widmen pflegt. Auch die Archäologie mit ihren Forschungsmethoden hat in der Vergangenheit ihre Aufmerksamkeit auf die mit dem Ort ihres Lebens – dem ehemaligen Agnes-Kloster in Prag – verbundenen Angelegenheiten gerichtet. Zu einem Thema, das vom fachlichen Blickpunkt am Rande steht, aber aus der Sicht der vor allem laienhaft glaubenden Öffentlichkeit hoch attraktiv ist, wurde die rührende Geschichte ihrer verschollenen sterblichen Überreste, die man ab und zu seit den ältesten Zeiten an verschiedenen Orten Tschechiens sucht. Der vorliegende Beitrag behandelt die Ergebnisse der letzten archäologischen Suche nach den Überresten dieser böhmischen Heiligen in der Prager St. Kastuluskirche im Jahre 2010 zusammen mit der Erklärung der dieser Aktion vorhergegangenen Umstände. Die Beschreibung der Forschungsmethode mit der Analyse der Fundsituation wird durch eine kurze Einleitung in die Problematik der archäologischen Erkenntnis und der historischen Bauentwicklung des Objektes und der Forschungsstelle ergänzt.

Schlüsselworte — Prag – geophysikalische Forschung – archäologische Forschung – Sakralbau – Gruft – Reliquien der Heiligen – hl. Agnes v. Böhmen

ZUSAMMENFASSUNG

Im Frühjahr 2010 erfolgte in der St. Kastuluskirche in Prag eine archäologische Forschung von nicht großen Ausmaß zur Frage der Bestätigung oder des Ausschließes des Vorhandenseins der Überreste der hl. Agnes (Abb. 1, 2, 3). Den Anlassmechanismus der ganzen Aktion gaben die älteren und gegenwärtigen, aus dem einheimischen geistlichen Milieu hervorgegangenen Religionsvisionen, mit Unterstützung des medialen Interesses. Die technische Unterlage für die Situierung der archäologischen Sonden in der St. Kastuluskirche in der Prager Altstadt boten die Ergebnisse wiederholter geophysikalischer Untersuchung mittels eines LOZA Georadars unter Leitung von Leoš Vrzal der, der in dem zu untersuchenden Raum die den gesuchten Vorstellungen entsprechenden unterirdischen Anomalien detektiert hat. Auf Ansuchen des zuständigen Seelsorgers wurde die Forschung nach Erfüllung der gesetzlichen Forderungen der regionalen Facharbeitsstätte des Nationalen Denkmalinstituts in der Hauptstadt Prag unter Leitung von Dr. phil. Jaroslav Podliska, PhD. und Dr. phil. Zdeněk Dragoun vorbereitet und durchgeführt.

Die zu erforschende Fläche wurde innerhalb des Kirchenbauumrisses ausgemessen, die Arbeiten konzentrierten sich im Kircheninneren auf den Chorraum (Sonden S01, S02, Abb. 4). In der Sonde S01 in der zentralen Lage vor dem Hochaltar baute man unter einer Plänerplatte nichtssagende eine Lage aus Bauschutt (Mörtelschutt, Pläner- und Sandsteinbruchstücke) neuzeitlichen Alters (18.–19. Jahrhundert) ab. Sie bedeckte im ganzen Ausmaß der Forschungsfläche gemauerte Konstruktionen verschiedenen Alters, deren Ursprung sich mit den schwierig deutbaren Kirchenteilen (Altartischfundament?, Abb. 5, 6) verbinden lässt. Allein die heute im Podestfußboden eingebaute Plänerplatte mag ursprünglich einen Teil des älteren Altars gebildet haben.

In der Sonde S02 an der Chornordwand legte man dicht unter dem Mörtelbett des gepflasterten Fußbodens das Backsteingewölbe eines Raums neuzeitlichen Aussehens (Abb. 7, 9) frei. Mit Hilfe einer Bohrung und einer Minikamera bestätigte man, dass es sich um einen gewölbten Raum mit Begräbnisresten in Holzsärgen handelt (Abb. 8, 10, 11). Der Format und Größe der benützten Ziegel bestätigten das neuzeitliche Alter der Gruft, ebenfalls wie die Funde in der das Gewölbe überdeckenden Schicht (Keramik, Glas, Putzfragmente mit Anstrichspuren). Die Maße der Gruft über dem rechteckigen Grundriss (4,2 x 2 m) mit der abgeschrägten Nordostecke respektierten die mittelalterliche Presbyteriumswand. Der Gewölbescheitel reichte bis ca. zu + 0,4 m, der tiefste gemessene Ort - 3,6 m zum Kirchenfußboden bezogen (der Gruftboden wurde wegen der angehäuften Überreste nicht erreicht). Die Reste einiger Holzsärgen trugen barocke Bemalung, in einem Fall auch mit der Jahreszahl 1759. Die Grufterrichtung am Anfang des 17. Jahrhunderts (1610) belegte eine schwierig lesbare Inschrift an der Westwand. Beide Sonden wurden nach Abschluss der Untersuchung wieder zugeschüttet, die Oberfläche in die ursprüngliche Gestalt zurückgeführt, die authentische Pflasterung erneuert.

Die unmittelbare Beglaubigung der Ergebnisse der geophysikalischen Untersuchung mit archäologischen Methoden belegte wiederholt, wie wichtig die Problematik der Deutung der geophysikalischen Data im Milieu mit intensiver Siedlungsaktivität ist. In diesem konkreten Fall bestätigte die Sonde S01 das von den Geophysikern vorhergesagte Nichtvorhandensein eines Hohlraums – des möglichen Raums für die Aufbewahrung der Überreste, immerhin ermittelte die Untersuchung auch keinen der zahllosen Mauerwerksteile, die die Forschung nachfolgend freilegte und die mit dem kontrastierenden Milieu der lockeren Schuttschichten benachbart waren. Ähnlich wurde in der Sonde S02 die geophysikalisch konstatierte Anomalie bestätigt, es handelte sich jedoch nicht um eine kompakte Platte, wie man sie präsentierte, sondern um ein leicht gewölbtes Ziegelgewölbe. Ein negatives Ergebnis ergab die Sondierung auch hinsichtlich des möglichen Fundes von Relikten nach gemauerten Konstruktionen eines älteren, romanischen Sakralbaus (Abb. 2).

Die archäologische Forschung bestätigte an den erforschten Orten keine Tatsachen im Zusammenhang mit der Beisetzung der Überreste der hl. Agnes v. Böhmen. Die Forschungsleitung kam gemeinsam mit den Fachkommissionsmitgliedern zum Abschluss, dass die Forschung die gegenständlichen Fragen in genügendem Maß beantwortet hat und schloss sie ab.

Abb. 1. Prag 1-Altstadt, Umgebung des Agnesklosters mit der St. Kastuluskirche südlich vom Klosterkomplex (Foto J. Podliska, 2010).

Abb. 2. Prag 1-Altstadt, St. Kastuluskirche. Grundriss der Kirche mit Auszeichnung des vorausgesetzten Ausmaßes der romanischen Phase und der archäologisch geforschten Flächen (laut Huml 1996 korrigiert und ergänzt von E. Ditmar, 2011).

A – Flächenausmaß der Forschung von Václav Huml, 1993, **B** – das archäologisch freigelegte Mauerwerk der romanischen Bauphase der Kirche, **C** – Rekonstruktionsversuch der romanischen Phase der Kirche, **D** – archäologische Sonden der Forschung 2010.

Abb. 3. Prag 1-Altstadt, St. Kastuluskirche. Chor der Kirche mit der Sonde S01. Zustand nach der Entfernung der Plänerplatte (Foto M. Frouz, 2010).

Abb. 4. Prag 1-Altstadt, St. Kastuluskirche. Kirchenchor (aus den Unterlagen von GEO-CZ und dem Nationalen Denkmalinstitut, graphische Bearbeitung E. Ditmar, 2011).

Gelb – archäologische Sonden S01 und S02, **grün** – dokumentierte Schnitte, **rot** – Grundriss der freigelegten Gruft.

Abb. 5. Sonde S01, freigelegte Reste der gemauerten Konstruktionen, Zustand nach der Entfernung der Plänerplatte, der Auf- und Verschüttungen (Foto E. Ditmar).

Abb. 6. Prag 1-Altstadt, St. Kastuluskirche. Schnitte in der Sonde S01 (graphische Bearbeitung E. Ditmar, 2011).

A – Schnitt S01-RV, **B** – S01-RJ.

Abb. 7. Prag 1-Altstadt, St. Kastuluskirche. Sonde S02, freigelegtes Backstein-Gruftgewölbe, Situation (Foto F. Flek, 2010).

Abb. 8. Prag 1-Altstadt, St. Kastuluskirche. Querschnitt durch die freigelegte Gruft (aus den Unterlagen von GEO-CZ, graphische Bearbeitung E. Ditmar, 2011).

Abb. 9. Prag 1-Altstadt, St. Kastuluskirche. Sonde S02 Schnitt S02-RV (graphische Bearbeitung E. Ditmar, 2011).

Abb. 10. Prag 1-Altstadt, St. Kastuluskirche. Fotografische Aufnahme aus der Gruft in der Sonde S02. Situation der Holzsärgen mit menschlichen Resten auf dem Gruftboden. Aufgenommen von Firma GEO-CZ mittels Minikamera-Sonde (Foto GEO-CZ, 2010).

Abb. 11. Prag 1-Altstadt, St. Kastuluskirche. Inschrift an der westlichen Gruftwand, nahe der Sonde S02 (Foto GEO-CZ).

Übersetzung Jindřich Noll

PhDr. Zdeněk DRAGOUN
Národní památkový ústav,
ÚOP v hl. m. Praze
dragoun@praha.npu.cz

PhDr. Jaroslav PODLIŠKA, Ph.D.
Národní památkový ústav,
ÚOP v hl. m. Praze
podliska@praha.npu.cz